

รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวร
เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านคลองเตย
ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

Model Development of Participatory Process in Moving Forward
B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in Order to Build Strong
and Sustainable Communities: Case Study
of Ban Khlong Toei Community, Bueng Kok Sub-district,
Bangrakam District, Phitsanulok Province

ยวดี พวงรอด^{1*} เสาวลักษณ์ ลิมศิริวงศ์² ศุภสิทธิ์ ตีณา² และรสสุคนธ์ ประดิษฐ์¹
Yuvadee Phongrod^{1*}, Saowaluk Limsiriwong², Supasit Tana² and Rotsukhon Pradit¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสำรวจสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน 2) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เก็บข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากตารางสำเร็จรูปของ “Taro Yamane” ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน และนำมาวิเคราะห์ หาค่าสถิติ ได้แก่ หาจำนวน ค่าร้อยละ (P) ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิจัยพบว่า 1) สำรวจสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า สภาพปัญหาด้านผู้นำที่ประชาชนสะท้อนมุมมองในลำดับต้น ๆ คือ สภาพปัญหาด้านผู้นำวัด รองลงมาคือ สภาพปัญหาด้านผู้นำหมู่บ้าน และสภาพปัญหาด้านผู้นำโรงเรียน ตามลำดับ ส่วนสภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประชาชนสะท้อนมุมมองในลำดับต้น ๆ คือ สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนา รองลงมาคือ สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของชุมชน และสภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของโรงเรียน ตามลำดับ สำหรับสภาพปัญหาด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการ

¹ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Program in Public Administration, College of Local Management and Development,
Pibulsongkram Rajabhat University

² สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Program in Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

*Corresponding author; email: aoryuvadee@gmail.com

(Received: 13 July 2020; Revised: 9 September 2020; Accepted: 22 October 2020)

ขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า ไม่มีปัญหา 2) ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ทั้งหมด 5 ด้าน พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับ มาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสาร และ รองลงมาตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมด้านการ ดำเนินการและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและ ประเมินผล และ 3) รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้ เข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า หัวใจสำคัญที่สุดคือ บทบาทผู้นำตามหลักบวร ทั้งผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำวัด และผู้นำ โรงเรียน ทนุภายในชุมชน ทั้งปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นตัวถักร้อยเชื่อมโยง คนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมให้ชุมชนเข้มแข็งแบบ ภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นมิติของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดจนการมีส่วนร่วม ของประชาชนตามหลักบวร ทั้งด้านการรับข้อมูลข่าวสาร ด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน ด้านการ ดำเนินการและตัดสินใจ ด้านการติดตามและประเมินผล และด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ที่สำคัญคือ การ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง การเป็นชุมชนที่มี จิตวิญญาณ และการเป็นชุมชน ที่มีสันติภาพ กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีความสงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่ดีงาม มีคุณภาพ และมีคุณธรรม เพื่อ นำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วม การขับเคลื่อนหลักบวร สร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน

Abstract

This research aims 1) to survey problems in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities, 2) to study participatory level of people in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities, and 3) to study model development of participatory process in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities: Case Study of Ban Khlong Toei Community, Bueng Kok Sub-district, Bangrakam District, Phitsanulok Province. The data collection was conducted by a quantitative research method using questionnaires given to the sample group categorized from “Taro Yamane” ready-to-use table at the deviation of .05 with 400 samples. The data were analyzed by using percentage, mean, standard deviation (S.D.). The results found that: 1) The survey of problems in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities demonstrated that problems of leaders from people’s views ranging from the most are temple leader, village leader, and school leader, respectively. In addition, problems of people’s participation from people’s views ranging from the most are people’s participation in religion activities, community activities, and school activities, respectively. Moreover, there is no problem shown concerning problems of government sector and private sector’s support in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities. 2) Participatory level of people in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities

contained 5 aspects. It was found that overall was at a high level. When considered by each aspect, the aspect with the highest mean was the participatory aspect of information and news receiving. Next are the participatory aspect of opinion sharing and co-planning, the participatory aspect of operation and making decisions, the participatory aspect of receiving mutual benefits, and the participatory aspect of following-up and evaluation, respectively. 3) Model development of participatory process in moving forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School) in order to build strong and sustainable communities showed that the core concept is the role of leaders-village leader, temple leader, and school leader according to B.W.R. Principle (Home, Temple, School). The community capital included local philosophers, cultures, traditions, local wisdoms which should connect community members to be as one. Moreover, what cannot be out of are supporting factors for participatory process to build strong from people community. The factors include government sector, private sector, people sector, as well as the participation of people according to B.W.R. Principle in the aspects of information and news receiving, opinion sharing and co-planning, making decisions, following-up and evaluation, and receiving mutual benefits. The most important things are being a learning community, a self-managed community, and a peaceful community. To clarify this point, being a peaceful community demonstrates how people in the community should have good heart, be qualified, and be moral in order to lead forward to build a strong and sustainable community finally.

Keywords: Model Development, Participatory Process, Moving Forward B.W.R. Principle (Home, Temple, School), Order to Build Strong and Sustainable Communities

บทนำ

สถาบันทางสังคมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว วัด โรงเรียน และองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน จะต้องมีการจัดระบบระเบียบของสังคมให้สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และการบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน เป็นการบริหารในรูปแบบของความร่วมมือกันของสามประสานองค์ในชุมชนเพื่อที่บริหารจัดการศึกษาให้เป็นที่ไปตามความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน ดังจะเห็นได้จากกรอบวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่มุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นในทุกๆระดับ ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้มีความพร้อมด้านกาย ใจ และสติปัญญา มีความรู้รักหวงแหนรู้คุณค่าของความเป็นไทยมีระเบียบวินัย รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม รู้รักสามัคคี มีทักษะและภูมิคุ้มกันที่ดีในการเรียนรู้ตลอดชีวิตท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงเพื่ออยู่รอดปลอดภัยอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

การศึกษาวิจัย เรื่องรูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยจึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อสะท้อนให้ประชาชนได้เห็นว่าการขับเคลื่อนหลักบวรจะมีความสำคัญอย่างไรที่จะหล่อหลอม เชื่อมโยง ถักร้อยคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว จนนำไปสู่การพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืนได้ เนื่องด้วยวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนบ้านคลองเตย เป็นวิถีชีวิตที่มีความเรียบง่าย ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา เป็นหลัก เมื่อว่างจากการทำไร่ ทำนา ประชาชนก็จะมีกิจกรรมกลุ่มทำอาชีพเสริม เช่น การทอดผ้า การจักสาน เย็บปักถักร้อย ทำขนมไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชนยังมีการสละเวลาให้ความสำคัญ ในการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทุกคนจะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่กันแบบญาติพี่น้อง ไม่ว่าจะ เป็น กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ที่มักจะมีการรวมตัวกันทั้งในมิติของบ้าน วัด และโรงเรียน เช่น ทำบุญเข้าพรรษา งานบุญกลางบ้าน งานปราสาทผึ้ง งานบุญกุ่มข้าวใหญ่ งานบุญบั้งไฟ งานรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในวันสงกรานต์ ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของประชุมชน สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนให้เราเห็นว่า ความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านและชุมชนถือเป็นทุนทางจิตวิญญาณ (Spiritual Capital) และทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตั้งแต่เกิดจนตาย “บ้าน วัด โรงเรียน” ซึ่งถือเป็นทุนมรดกทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทย สถาบันทั้งสาม จึงมีความสัมพันธ์ในทางสังคม และเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนทั้งมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ลักษณะชุมชนที่ปรากฏในสังคมไทยจึงมักประกอบด้วย “บ้าน” (ชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและระบบชีวิตที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย) “วัด” (สถาบันศาสนาซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน) “โรงเรียน” (สถาบันเป็นตัวเพิ่มเติมความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) สถาบันทั้ง 3 จึงเป็นสถาบันสำคัญในทางสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาให้เกิดเครือข่าย นำสู่การลดความเหลื่อมล้ำและสังคมสมานฉันท์ อันเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาการศึกษา และสังคมได้อีกรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ ประชาสังคมแบบ “บวร” ถือเป็นหัวใจสำคัญในการนำเอาสถาบันในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาการศึกษาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง และชุมชนกำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิดร่วมกันสร้างและบริหารจัดการการศึกษาชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ (ภาวน์สุรัส หนูมาก, 2549)

จากบริบทข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพราะ “บวร” นับว่ามีส่วนสำคัญจำเป็นในการนำเอาสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนา ทั้ง บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการเชื่อมสัมพันธ์ ถักร้อยคนในชุมชนให้เกิดการพัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหา โดยมีการกำหนดแนวทางด้วยการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันสร้างพัฒนา และบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของบนรากฐานจิตสำนึกแห่งความรู้รักและห่วงหาชุมชนของตน อันจะนำไปสู่ “การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน” ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก แบ่งขอบเขตงานวิจัยออกเป็น 4 ขอบเขต ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการตรวจสอบสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวร ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรที่จะนำไปสู่รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตด้านพื้นที่ กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก จำนวน ทั้งหมด 758 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของ “Taro Yamane” ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และที่ระดับความคลาดเคลื่อน $\pm 5 %$ ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะใช้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม คือ 400 คน

ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรด้านการตรวจสอบสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 7 ด้าน ได้แก่ 1) สภาพปัญหาด้านผู้นำหมู่บ้าน 2) สภาพปัญหาด้านผู้นำวัด 3) สภาพปัญหาด้านผู้นำโรงเรียน 4) สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของชุมชน 5) สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนา 6) สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของโรงเรียน และ 7) สภาพปัญหาด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

ตัวแปรด้านระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสาร 2) การมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน 3) การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการและตัดสินใจ 4) การมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล และ 5) การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่ามีสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพราะเมื่อประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะไม่ค่อยเกิดปัญหาหรือการต่อต้านเกี่ยวกับแนวคิดและการพัฒนา รวมทั้งช่วยลดความขัดแย้งและความเครียด ทำให้ประชาชนได้ร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายและการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เกิดความมุ่งมั่นในการสร้างความสำเร็จในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ประชาชนจะรู้สึกพึงพอใจและเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพันกับชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องศึกษาความหมายของการมีส่วนร่วม ความสำคัญ

ของการมีส่วนร่วม ลักษณะการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม และกระบวนการหรือขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ดังตัวอย่างนักวิชาการที่ได้ให้แนวคิดไว้ ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2550) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) ทางความคิด, จิตใจ, อารมณ์และทางกาย การมีส่วนร่วมมีความหมายมากกว่าการเป็นส่วนหนึ่ง (Sense and Belonging) การมีส่วนร่วมมีความหมายทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ (Quantitative and Qualitative) การมีส่วนร่วมครอบคลุมทั้งมิติด้านความสามารถ เวลา และโอกาสที่จะมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมเป็นการกระทำ (Action) จึงมีทั้งผู้กระทำ (The Actor) ผู้ถูกกระทำหรือผู้รับผล (The Recipient) และสาธารณชน (The Public) ผู้เป็นบริบทของการกระทำ

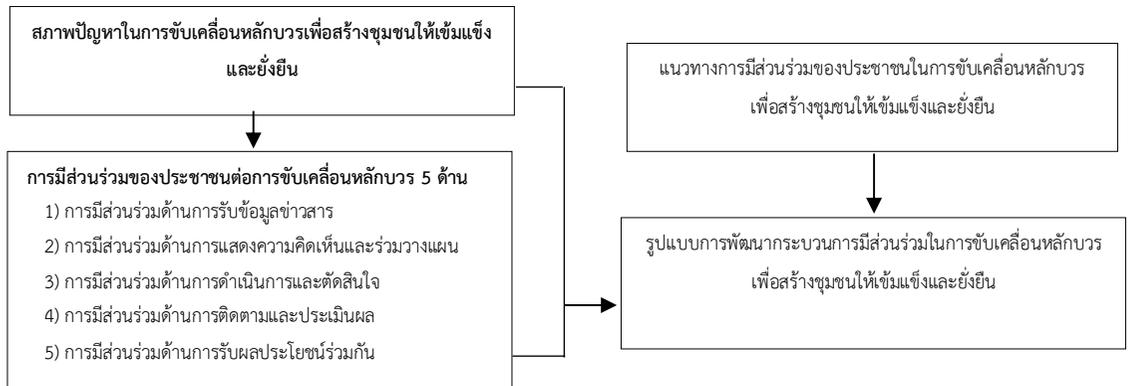
ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมค้นปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

แนวคิดการบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) กัญรัตน์ แยมศรีแก้ว (2558) กล่าวว่า บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นคำที่ได้ยินมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุที่พบว่าสภาพสังคมที่มีปัญหาจากภาวะต่าง ๆ ทั้งทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วทำให้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ ความรู้ ความคิด วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และส่วนที่สำคัญคือ เด็กและเยาวชนที่ขาดความเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ด้วยวุฒิภาวะที่ยังไม่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา ดังนั้น การจัดการศึกษาเป็นระบบสำคัญของสังคมที่จะพัฒนาคนให้ก้าวทันและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ไร้ขีดจำกัด ทั้งนี้การจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคนเพื่อพัฒนาประเทศนั้นจะต้องปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กและเยาวชนเป็นคนดีของสังคม ซึ่งการปลูกฝังเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องใช้ระยะเวลาและไม่เพียงแต่การดำเนินการของโรงเรียนตามลำพัง เนื่องจากวิถีชีวิตนั้นประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ของระบบของสังคม และสำหรับสังคมไทยตั้งแต่อดีตมาความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ร่วมกันหล่อหลอมขัดเกลาสร้างสรรค์ปัญญาให้เป็นคนดี คนเก่ง ในสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีเสมอมา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรต้องน้อมนำความเป็นวิถีชีวิตแบบไทยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างลงตัวของบ้าน วัดและโรงเรียน นำแนวทางดังกล่าวกลับมาเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่เด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณภาพ

แนวคิดการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน ปกรณ์เทพ พจี (2549) กล่าวว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน ถือเป็นขบวนการสร้างความเที่ยงธรรมความมีประสิทธิภาพและโครงสร้างที่มีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชนและภูมิภาคโดยรอบ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้มีกรอบแนวความคิดของการวิจัยเพื่อเป็นแนวทาง ดังต่อไปนี้

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. **รูปแบบการวิจัย** เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

2. **การสร้างเครื่องมือ** การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ดังนี้ คือ 1) ศึกษาหลักการแนวคิด ทฤษฎีจากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามเพื่อกำหนดขอบเขตในการสร้างเครื่องมือ 2) วิเคราะห์เนื้อหาและกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมรูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก 3) นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วไปให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัฒนพันธ์ เขตต์กัน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ ปัทมสนธิ์ เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง แล้วจึงนำมาตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและทำการแก้ไขตามข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย โดยได้ค่า IOC = 1.00 4) ปรับปรุงเครื่องมือให้สมบูรณ์ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และ 5) ทดสอบหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามสูตรของครอนบาค (Cronbach, 1990) แล้วนำมาทดลองใช้ (Try Out) กับประชาชน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้มาตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยคอมพิวเตอร์ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.89

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยผู้วิจัยได้แบ่งแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามลักษณะให้เลือกตอบ (Checklists)

ตอนที่ 2 ระดับสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้ 4 = มีปัญหาเป็นประจำ 3 = มีปัญหาบ่อยครั้ง 2 = มีปัญหานาน ๆ ครั้ง 1 = ไม่มีปัญหาเลย

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ที่จะนำไปสู่รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ 5 หมายถึง ระดับมากที่สุด 4 หมายถึง ระดับมาก 3 หมายถึง ระดับปานกลาง 2 หมายถึง ระดับน้อย 1 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

โดยเกณฑ์การให้คะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามครั้งนี้กำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายตามแนวทางของเบสท์ Best (1970) ดังต่อไปนี้ คะแนนเฉลี่ย 4.50 – 5.00 อยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 3.50 – 4.49 อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย 2.50 – 3.49 อยู่ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ย 1.50 – 2.49 อยู่ในระดับน้อย คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.49 อยู่ในระดับน้อยที่สุด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามตามกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้ 1) ขออนุญาตรับรองจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามถึงผู้นำชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 2) จัดเตรียมแบบสอบถามให้เพียงพอกับจำนวนกลุ่มตัวอย่าง 3) ทำการจัดส่งแบบสอบถามและจัดเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองทั้งหมด จำนวน 400 ชุด 4) นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของการตอบคำถาม 5) นำแบบสอบถามที่ตรวจสอบแล้วไปวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ และสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบรรเป็นแบบสอบถามลักษณะให้เลือกตอบ (Checklists) โดยคณะผู้วิจัยใช้สถิติ เชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) นำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) หาจำนวนและหาค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลระดับสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้ 4 = มีปัญหาเป็นประจำ 3 = มีปัญหาบ่อยครั้ง 2 = มีปัญหานาน ๆ ครั้ง 1 = ไม่มีปัญหาเลย โดยคณะผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) นำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) หาจำนวนและหาค่าร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ที่จะนำไปสู่รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) หาค่าเฉลี่ย (Mean) และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งได้จากการเก็บรวบรวมจากแบบสอบถาม ทั้ง 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จะเป็นเพศหญิง มีจำนวน 219 คน คิดเป็นร้อยละ 54.75 มีอายุในช่วงระหว่าง 41 - 60 ปี มีจำนวน 251 คน คิดเป็นร้อยละ 62.75 ระดับการศึกษาที่มีจำนวนมากที่สุดคือ ประถมศึกษามีจำนวน 238 คน คิดเป็นร้อยละ 59.50 อาชีพที่มีจำนวนมากที่สุด คือ เกษตรกรรม มีจำนวน 269 คน คิดเป็นร้อยละ 67.25 และรายได้/เดือนที่มีจำนวนมากที่สุด คือ 5,001 - 10,000 บาท มีจำนวน 237 คน คิดเป็นร้อยละ 59.25

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ผลแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า สภาพปัญหาด้านผู้นำที่ประชาชนสะท้อนมุมมองในลำดับต้น ๆ คือ สภาพปัญหาด้านผู้นำวัด รองลงมาคือ สภาพปัญหาด้านผู้นำหมู่บ้าน และสภาพปัญหาด้านผู้นำโรงเรียน ตามลำดับ ส่วนสภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ประชาชนสะท้อนมุมมองในลำดับต้น ๆ คือ สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนา รองลงมาคือ สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของชุมชน และสภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของโรงเรียน ตามลำดับ สำหรับสภาพปัญหาด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า ไม่มีปัญหา จากผลของการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุย แสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการร่วมตัดสินใจ เนื่องจากคนในชุมชนถือเป็นเจ้าของชุมชน ที่สามารถรู้ได้ว่า อะไรคือจุดที่ต้องแก้ไขส่งเสริม อะไรคือจุดที่ต้องปรับปรุงพัฒนา ดังนั้น การขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน จึงต้องเริ่มจากคนในชุมชนเป็นฐาน ดึงเอาศักยภาพ ดึงเอาทรัพยากรที่มีในชุมชน มาใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบรรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ดังตาราง 1 พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.20$, S.D. = 0.71) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสาร ($\bar{x} = 4.34$, S.D. = 0.76) และรองลงมาตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน ($\bar{x} = 4.30$, S.D. = 0.69) การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการและตัดสินใจ ($\bar{x} = 4.27$, S.D. = 0.70) การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ($\bar{x} = 4.21$, S.D. = 0.71) และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล ($\bar{x} = 3.89$, S.D. = 0.74)

ตาราง 1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน
กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวร เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	แปลผล
1. การมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสาร	4.34	0.76	มาก
2. การมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน	4.30	0.69	มาก
3. การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการและตัดสินใจ	4.27	0.70	มาก
4. การมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล	3.89	0.74	มาก
5. การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน	4.21	0.65	มาก
ผลรวมทั้ง 5 ด้าน	4.20	0.71	มาก

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ตามวัตถุประสงค์ สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. **สำรวจสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน** กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า สภาพปัญหาที่ประชาชนสะท้อนมุมมองในลำดับต้น ๆ คือ สภาพปัญหาด้านผู้นำวัด และสภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนา จากผลการวิจัยประชาชนได้แสดงความคิดเห็นว่า เนื่องด้วยในชุมชนจะมีทั้งวัดป่า วัดบ้าน ซึ่งกิจกรรมของวัดบางกิจกรรมจะแยกกันปฏิบัติ จึงส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนา บางครั้งประชาชนก็แยกกันปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ ประชาชนก็มุมมองว่า “วัด” ถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของชุมชน เพราะ “วัด” ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชุมชน ที่สำคัญ วัดยังเป็นสถานที่สำคัญในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ปัจจุบันจึงทำให้คณะกรรมการวัด เจ้าอาวาส พระภิกษุ ผู้นำชุมชน ผู้นำโรงเรียนได้มีการปรึกษาหารือพูดคุยถึงแนวทางการจัดกิจกรรมที่วัดป่าและวัดบ้านดำเนินการร่วมกัน จะเห็นได้ว่า ปัญหาทุกปัญหาของชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะมีการหาแนวทางแก้ไขจากคนในชุมชนด้วยกันก่อน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนทุกคนตระหนักและให้ความสำคัญในการเข้าร่วมทุก ๆ กิจกรรมของการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมของวัด กิจกรรมของโรงเรียน กิจกรรมของชุมชน ถ้าผู้นำประชาสัมพันธ์ ขอความร่วมมือ ประชาชนก็จะกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วม ตัวอย่างเช่น ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ประชาชนจะให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เป็นคนอีสาน มีอาชีพทำนา ทำไร่ ดังนั้น ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่จึงเป็นประเพณีที่คนอีสานสืบทอดมายาวนาน ซึ่งทุกคนมีความเชื่อว่าข้าวทุกเม็ดที่เลี้ยงทุกคนมาจนเติบโตใหญ่มีบุญคุณต่อชีวิตเป็นอย่างมาก จึงได้ทำการบูชาพระแม่โพสพเพื่อเป็นมงคลต่อชีวิต นอกจากนี้ยังมีประเพณีปราสาทผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีบุญบั้งไฟที่ประชาชนทุกคนมีความเชื่อว่าวัฒนธรรมประเพณีคือส่วนสำคัญในการถักร้อยคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียวได้ ทุกคนจึงรู้จัก หวงแหนต่อวัฒนธรรมประเพณีที่ตังามที่ถือเป็นเข้าหลอมให้บ้านวัด โรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของราเชนทร์ นพรัฐวงศกร และคณะ (2559) ที่ได้จัดทำบทความทางวิชาการเรื่อง กระบวนการประชาสังคม “บวร” หลักในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนว่า สถาบันหลักที่ถือว่าเป็นหัวใจหลักที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนนั้น มีอยู่ 3 สถาบัน ได้แก่

1) สถาบันทางสังคม (บ้าน) ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล สาธารณสุขตำบลเกษตรตำบล รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่น ๆ 2) สถาบันศาสนา (วัด) ประกอบด้วยเจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และ กลุ่มชมรมทางศาสนา และ 3) สถาบันการศึกษา (โรงเรียน) ประกอบด้วยครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักวิชาการและบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ การนำเอาสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนา และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจแก้ปัญหาตนเองและชุมชนจึงเป็นทุนทางจิตวิญญาณ (Spiritual Capital) และทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลักสำคัญ ในทำนองเดียวกับผลการศึกษาของ พระวัชรธยา ฐิติสมปนโน (2560) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาสังคม ตำบลเจริญธรรม อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างความเจริญเติบโตของชุมชนและชุมชนเครือข่ายทั้งในปัจจุบันและอนาคต มุ่งเน้นความร่วมมือ บ้าน วัด โรงเรียน มาใช้ในการพัฒนาเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยผ่านกระบวนการบริหารจัดการของคนในท้องถิ่น โดยพยายามนำองค์กรและสถาบันหลักในชุมชนท้องถิ่นมาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา 3 สถาบัน คือ สถาบันการปกครอง คือ บ้าน สถาบันศาสนา คือ วัด และสถาบันการศึกษา คือ โรงเรียน เป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ถือเป็น การนำทั้งสามเสาหลักของสังคมไทยมาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเป็นการช่วยส่งเสริมความก้าวหน้าของสมาชิกชุมชน สังคมและประเทศชาติสืบต่อไป

สำหรับสภาพปัญหาด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า ไม่มีปัญหา จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน ถือเป็น การขับเคลื่อนชุมชนในรูปแบบของภาคประชาสังคม ซึ่งปัจจุบันถือว่ามีส่วนสำคัญมาก เพราะประชาสังคม หรือ Civil Society คือ การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ดังนั้น คำว่า “ประชารัฐ” จึงหมายถึง รัฐซึ่งมีรัฐบาล มีภาคเอกชน และมีภาคประชาชนร่วมมือกันในทุกเรื่องที่เป็นสาธารณะ สอดคล้องกับแนวคิดของโกวิท วัฒนงาม (2553) ที่ได้กล่าวถึงการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นและชุมชนโดยสนับสนุนการจัดการเชิงพื้นที่ พัฒนากลไกการจัดการร่วมที่ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน รวมทั้งการจัดตั้งสภาสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาของภาครัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่สุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในทุกขั้นตอน บนพื้นฐานขององค์ความรู้ข้อมูลที่ถูกต้องเปิดเผย โปร่งใส สามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม เสริมสร้างบทบาทของสื่อมวลชนในการสร้างความตระหนักรู้และความตื่นตัวของสาธารณชนในการดูแลคุ้มครองทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศรวมทั้งพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำ และมลพิษทางน้ำ การจัดการขยะ และของเสียอันตราย รวมทั้งการจัดการภัยพิบัติ

2. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 5 ด้าน พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสาร และรองลงมาตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล จากผลของการวิจัย สะท้อนให้เราเห็นว่า ปัจจุบันในยุคข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดน การรับรู้ข้อมูลมีหลากหลายช่องทาง จึงทำให้ประชาชนให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสารมากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยการมีข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายและเพียงพอ จะทำให้ประชาชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทุกคนตระหนักและใส่ใจต่อกิจกรรมของการพัฒนาชุมชน สามารถนำข้อมูลที่ได้ไปสู่การวางแผนและการตัดสินใจในการพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีระบบการบริหารจัดการและการวางแผนที่ดี สามารถบริหารจัดการชุมชนได้ด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับประชาชน ทำให้ประชาชนเกิดการปรับตัวต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างทัน่วงที่ ที่สำคัญคือ คนในชุมชนรักและสามัคคีกันมากขึ้น มีน้ำใจต่อกัน พึ่งพาอาศัยกัน เกื้อกูลกัน เกิดความรู้สึกห่วงหาขวัญชุมชน มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน จนกลายเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็ง ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถสืบทอดถ่ายทอดสิ่งที่ดีมีคุณค่าไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานในอนาคต และเกิดการพัฒนายั่งยืนในที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรมตามแนวทางของพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 (2546) ที่ได้ยกตัวอย่างสำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีการส่งเสริมบทบาทและศักยภาพภาคประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการกิจหลัก ในระดับความร่วมมือโดยมีลักษณะการมีส่วนร่วมที่สำคัญ ดังต่อไปนี้ 1) มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสาร และ 2) มีส่วนร่วมในการคิดแสดงความคิดเห็น ร่วมปรึกษาหารือริเริ่มและตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่แนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนร่วมกัน ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า จากผลของการวิจัยสภาพปัญหาในการขับเคลื่อนหลักบวรและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน นำมาสู่รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน มีดังนี้

จากแผนภาพข้างต้น สะท้อนให้เราเห็นว่า รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระก่า จังหวัดพิษณุโลก หัวใจสำคัญที่สุดคือ บทบาทผู้นำตามหลักบวร ทั้งผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำวัด และผู้นำโรงเรียน ทุนภายในชุมชน ทั้งปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นตัวจักรย่อยเชื่อมโยงคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้สิ่งที่ขาดไม่ได้คือ ปัจจัยสนับสนุนการมีส่วนร่วมให้ชุมชนเข้มแข็งแบบภาคประชาสังคม ไม่ว่าจะเป็นมิติของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักบวร ทั้งด้านการรับข้อมูลข่าวสาร ด้านการแสดงความคิดเห็นและร่วมวางแผน ด้านการดำเนินการและตัดสินใจ ด้านการติดตามและประเมินผล และด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ที่สำคัญคือ การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ การเป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง การเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ และการเป็นชุมชนที่มีสันติภาพ กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีความสงบสุขและคนในชุมชนมีจิตใจที่ตั้งงาม มีคุณภาพ และมีคุณธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนในที่สุด

ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า การจะพัฒนาสิ่งใดให้เจริญก้าวหน้า มั่นคง และยั่งยืนนั้น สิ่งสำคัญที่สุด คือ ต้องเริ่มที่ “คน” เพราะคนถือเป็นกุญแจดอกสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จได้ ที่สำคัญการมีส่วนร่วมต้องเริ่มที่คน เพราะคนยังเป็นทรัพยากรเพียงหนึ่งเดียวที่สามารถพัฒนาส่งเสริมศักยภาพให้มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ มีจิตวิญญาณที่จะเสียสละ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นผู้ที่มีความพร้อมด้วยกายใจ สติปัญญา และพร้อมเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อที่จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศชาติ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก มีข้อเสนอแนะดังนี้

จากผลของงานวิจัย ที่พบว่า สภาพปัญหาที่ประชาชนสะท้อนมุมมองในลำดับต้น ๆ คือ สภาพปัญหา ด้านผู้นำศาสนา/วัด สภาพปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนานั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพูดคุย แสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการร่วมตัดสินใจ เนื่องจากคนในชุมชนถือเป็นเจ้าของชุมชน ที่สามารถรู้ได้ว่า อะไรคือจุดที่ต้องแก้ไขส่งเสริม อะไรคือจุดที่ต้องปรับปรุงพัฒนา ดังนั้น การขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน จึงต้องเริ่มจากคนในชุมชนเป็นฐาน ดึงเอาศักยภาพ ดึงเอาทรัพยากรที่มีในชุมชน มาใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

จากผลของงานวิจัย ที่พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองเตย ตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ทั้งหมด 5 ด้าน พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมด้านการรับข้อมูลข่าวสาร และรองลงมาตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมด้านการแสดงความคิดเห็น และร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินการและตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการขับเคลื่อนหลักบวรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมของการพัฒนาชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความร่วมมือ ร่วมใจ และมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การลงพื้นที่วิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยเฉพาะในช่วงโรคระบาดไวรัสโควิด 19 จะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ รัดกุม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ครบถ้วนสมบูรณ์ และเป็นจริง สามารถนำมาสู่การวิเคราะห์ข้อมูลที่จะต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริงโดยการดึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

2.2 รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวร เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนจะเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ควรเริ่มจากความต้องการของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง เพราะเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคใด ๆ ประชาชนจะได้ให้ความร่วมมือร่วมใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

2.3 จะต้องพยายามสร้างกระบวนการเรียนรู้ในหลาย ๆ รูปแบบ โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการพูดคุย ลงพื้นที่สร้างความเข้าใจ มีการกำหนดขั้นตอน หรือระบบการทำงานที่มีความชัดเจนและเป็นที่เข้าใจกับของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

2.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนหลักบวร เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์และเชิงลึก เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กันยารัตน์ แยมศรีแก้ว. (2558). *การบริหารจัดการความร่วมมือของ บ้าน วัด โรงเรียน* (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2550). *แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย.
- ปรกรณ์เทพ พจี. (2549). *ปัจจัยที่มีผลต่อโครงการหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาหมู่บ้านเมืองบางจังหวัดหนองคาย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทนต์ อปอูน, สหัทธยา วิเศษ, จันทนา เบญจทรัพย์, ชลกาญจน์ ฮาซันนารี. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546. (2546, 9 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 120 ตอน 100 ก. หน้า 1-15.
- พระวัดธยา ลูติสมปโน. (2560). *ความร่วมมือของบ้าน วัด และโรงเรียนในการพัฒนาสังคม ตำบลเจริญธรรม อำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภูวนัฐสรณ์ หนูมาก. (2549). *กระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราเชนทร์ นพณัฐวงศ์, ทิพย์ลัดดา ชานิกุล, และยุเมรี ศรีสุรัตน์. (2559). *กระบวนการประชาสังคม “บวร” หลักในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติสหวิทยาการเอเชียอาคเนย์ 2559 ครั้งที่ 3*. นนทบุรี: โรงแรมริชมอนด์-สโตร์ลิช คอนเวนชัน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Best, J. W. (1970). *Research in Education*. Boston, M.A.: Allyn & Bacon.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). New York: Harper & Row.